

Makro va mikro iqtisodiyot asoslari

Astanaqulova Farizod Bakhtiyorovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

1-kurs bakalavr talabasi

Farizodastanaqulova47@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyot va uning tarmoqlari, makro va mikro iqtisodiyot va bu fanning o'rganilish mohiyati ochib berilgan. Bu yo'nalishlar va ularning hozirgi kundagi o'rganilish tajribalari haqida bir qancha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Makroiqtisodiyot, mikro iqtisodiyot, iqtisod, pozitiv, normative, bozor munosabatlari.

Makroiqtisodiyot atamasi kundalik foydalanishga nisbatan yaqindagina kiritilgan bo'lsada makroiqtisodiy tahlil elementlari iqtisodiyot fani bilan deyarli birga paydo bo'ldi. Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishini yaxlit bir jarayon sifatida tadqiq qilish, unga turli elementlarining o'zaro bog'liqligi va o'zaro ta'siri xos bo'lgan tizim sifatida yondoshish dastlab F. Kene asarlarida uchraydi. Fransiya qiroli Lyudovik XV saroyi vrachi F.Kene 1758 yilda, milliy mahsulot ishlab chiqarish jarayoni pul oqimlarining doiraviy aylanishi sifatida tasvirlangan "Kene jadvali" ni tuzishda ilk bor makroiqtisodiy tahlil elementlarini qo'lladi. Makroiqtisodiy tahlilning tamal toshlari, shuningdek, J.B.Sey, L.Valras, V.Pareto va boshqa olimlar tomonidan XIX asrdanoq qo'yilgan edi deb ta'kidlash mumkin. Keyinchalik, K.Marks o'zining jami ijtimoiy mahsulot(JIM)ni takror ishlab chiqarish sxemasi, V.Leontev esa o'zining tarmoqlararo balansi bilan makroiqtisodiyotni iqtisodiy nazariyaning alohida bo'limisifatida ajralib chiqishi uchun mustahkam asos yaratishdi. J.M. Keynes esa o'zining "Ish bilan bandlilik, foiz va pulning umumiy nazariyasi"(1936 yil) asari bilan bu jarayonni mantiqiy yakuniga etkazdi. Shu sababli ham J.M. Keynes

makroiqtisodiyot fanining asoschisi sifatida tan olinadi. Shunday qilib, makroiqtisodiyot o'z predmeti va tadqiqot usullariga ko'ra mustaqil fan sifatida XX asrning o'rtalariga kelib shakllanib bo'ldi. Makroiqtisodiyot umumiy iqtisodiy nazariyaning bo'limi hisoblanib, unda milliy xo'jalik darajasida iqtisodiyotning fundamental muammolari tadqiq qilinadi. Makroiqtisodiy nazariyaning ikki ko'rinishi o'zaro farqlanadi:

- a) pozitiv makroiqtisodiyot;
- b) normativ makroiqtisodiyot.

Pozitiv makroiqtisodiyot real iqtisodiy hodisalarni va ularning aloqador-liklarini o'rganadi. Normativ makroiqtisodiyot esa qaysi sharoitlar yoki jihatlar maqbul yoki nomaqbul ekanligini belgilaydi, harakatning aniq yo'nalishlarini taklif etadi. Shu joyda iqtisodiy nazariyaning ikki mustaqil bo'limi sifatida makroiqtisodiyot va mikroiqtisodiyot fanlarining predmetlarini o'zaro farqlab olishimiz zarur. Mikroiqtisodiyot predmeti bo'lib "belgilangan" iqtisodiy shartsharoitlarda uy xo'jaliklari va firmalar darajasida iqtisodiy qaror qabul qilish mexanizmi hisoblanadi. Mikroiqtisodiy tahlil ob'ekti bo'lib alohida tovarlar bozorlari, resurslar bozorlari, ulardagi talab va taklif hisoblansa makroiqtisodiyotda milliy iqtisodiyot darajasida mehnat, pul, tovarlar va xizmatlar bozorlarining o'zaro munosabatlari va o'zaro ta'sirini tahlil qilinadi. Mikroiqtisodiyotda "belgilangan" deb qabul qilingan, ya'ni mikroiqtisodiy tadqiqot predmeti hisoblanmaydigan ko'pgina ko'rsatkichlar, jumladan iste'molchilarning daromadlari, jamg'armalari, foiz stavkasining dinamikasini va buni belgilovchi omillarni makroiqtisodiyot tadqiq qiladi. Makroiqtisodiyot yalpi ishlab chiqarishining barqaror o'sishini, resurslarning to'liq bandliligini, inflatsiyaning past sur'atlarini va to'lov balansining muvozanatini ta'minlash nuqtai nazaridan mamlakat iqtisodiyotini bir butun holda tadqiq qiladi va uni makroiqtisodiy tartibga solishning iqtisodiy mexanizmlarini o'rganadi. 4Keltirilgan ta'rifdan ko'rinib turibdiki makroiqtisodiyot predmetida o'zaro bog'liq uch jihatni ajratib ko'rsatish mumkin. Bular:

- 1) milliy iqtisodiyot;
- 2) davlat tomonidan iqtisodiy siyosati yuritish va iqtisodiyotni tartibga solish;

3) jahon xo‘jaligi doirasida milliy iqtisodiyotni boshqa mamlakatlar iqtisodiyoti bilan o‘zaro munosabatlari masalasi.

Iqtisodiyotda tarkibiy islohotlar va iqtisodiyotni modernizatsiyalashni yanada chuqurlashtirish, uning ko‘lamini kengaytirish bilan bog‘liq masalalarning nazariy va amaliy tomonlarini o‘rganishda —Mikroiqtisodiyot fani muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bugungi kunda iste‘molchilar talabining o‘zgarishi, real sektorda yaratilayotgan tovar va xizmatlar narxining shakllanishi, foydani maksimallashtirish, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish, shuningdek, narxga va boshqa omillarga bog‘liq talab va taklif elastikligining mazmun-mohiyati, davlatning bozorga aralashuvi, tovarlarga minimal va maksimal narxlarni o‘rnatish va uning oqibatlari bilan bog‘liq tushunchalar, qarashlarni sababiy bog‘liqlikda tizimli tahlil etishda —Mikroiqtisodiyot fani alohida o‘rin tutadi. Shuningdek, bugungi kunda ko‘plab rivojlangan va jahon iqtisodiyotida etakchi o‘rin tutadigan mamlakatlar tajribasi shuni so‘zsiz isbotlab bermoqdaki, raqobatdoshlikka erishish va dunyo bozorlariga chiqish, birinchi navbatda iqtisodiyotni izchil isloh etish, tarkibiy jihatdan o‘zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxona va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta‘minlash, faoliyat ko‘rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish hisobidan amalga oshirilishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF4947-sonli Farmoni bilan tasdiqdangan —2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texniktexnologik yangilash, ishlab chiqarishga innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, mahsulot ishlab chiqarish turlarini diversifikatsiyalash, chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish hamda tarmoqlarning raqobatbardoshligini mustahkamlash borasida izchil chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilab berilgan. Ushbu fan bozor iqtisodiyotining amal qilish mexanizmini, turli mulkchilikka asoslangan firmalarning bozor sharoitidagi harakatini, 10 cheklangan ishlab chiqarish resurslarini optimal taqsimlash va ulardan

samarali foydalanish yo'llarini talabalarga o'rgatishda qo'l keladi. Shuningdek, —Mikroiqtisodiyotl fani fundamental fanlardan biri bo'lib, boshqa iqtisodiy fanlarni chuqur o'rganishga asos bo'lib xizmat qiladi. Bozor iqtisodiyoti sub'ektlari faoliyatiga bevosita ta'sir etuvchi talab va taklif, foydalilik va iste'molchilarning bozodagi narxlarga munosabati, ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot bahosi, raqobat shakllari, ishlab chiqarish omillari va ulardan oqilona foydalanish yo'llari, umumiy muvozanat va davlatning bozorni boshqarishdagi roli va shu kabi qator boshqa masalalar o'rganiladi.

Insoniyat tabiatdan biologik, ijtimoiy va boshqa ehtiyojlar qurshovida yaratilgan. Biz farovon hayot kechirishimiz uchun turli ne'matlarga, ya'ni oziq-ovqatlar, kiyim-kechaklar, tovarlar va xizmatlarga ehtiyoj sezamiz. Ayrim ne'matlarni tabiat insoniyatga iste'molga tayyor holatda in'om etgan bo'lsa (masalan, suv, yovvoyi mevalar va hayvonlar), ayrimlarini takror ishlab chiqarish zarur bo'ladi. Iqtisodiy ne'matlarni ishlab chiqarish uchun ma'lum miqdordagi iqtisodiy resurslardan: yer, ishchi kuchi, tadbirkorlik qobiliyati, boshqaruv malakasi, kapital, xomashyo va materiallardan foydalanishni talab etadi. Agar jamiyatdagi iqtisodiy resurslar miqdori cheklanmagan bo'lganida, har bir inson o'zi istagan hamma narsaga ega bo'lishi mumkin bo'lardi. Ammo, insoniyatning moddiy ehtiyojlari xayol va orzular ummoni singari cheksiz bo'lgan bir sharoitda, bu ehtiyojlarni qondirish vositalari bo'lgan iqtisodiy resurslar miqdori o'ta cheklangan. Bu shuni anglatadiki, jamiyatdagi mavjud barcha iqtisodiy resurslarning ishlab chiqarish imkoniyatlari jamiyat a'zolarining ehtiyojlarini to'liq qondirish uchun yetarli emas. Bunday holat jamiyat a'zolarining o'z ehtiyojlarini to'liq qondirishga bo'lgan imkoniyatlarini doimo va muqarrar ravishda cheklab turadi.

Kundalik hayotimizda har birimiz o'zimizning cheklangan vaqtimizdan samarali foydalanish, oylik maoshimizni oziq-ovqat, kiyimkechak yoki maishiy texnikalar sotib olish uchun to'g'ri taqsimlash kabi o'nlab masalalar xususida qaror qabul qilishimizga to'g'ri keladi. Xuddi shuningdek, tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchi firmalar ham sarmoyani qaysi sohaga tikish, xom ashyo va asbobuskunalarni qancha

miqdorda va qaerdan xarid etish, qanday texnika va texnologiyalardan foydalanish, resurslarni sarfini qanday tejash, mahsulotni xaridorgir qilib tayyorlash, to'g'ri narx siyosatini yuritish kabi ko'plab masalalar yuzasidan optimal qarorlar qabul qilishga harakat qiladilar. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, jamiyatning induvidial a'zosi, firma va kompaniyalar yoki umumdavlat darajasidagi ko'plab masalalar yuzasidan to'g'ri qarorlar qabul qilish uchun, iqtisodiy jarayonlarni o'rganishi va bu sohada kerakli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish talab etiladi. Iqtisodiy jarayonlarni o'rganish va tahlil qilish mikro va makro darajada amalga oshiriladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. N.Gregory Mankiw. Macroeconomics. 8 th edition. Harvard University (NY.:Worth Publishers, 2013). 605 p
2. Абель Э, Бернаке Б.Макроэкономика. 5-е изд.-СПб.:Питер, 2009-544 с. 3.Агапова Т.А, Серегина С.Ф. Макроэкономика. Учебник. М.:«Дело и Сервис», 2005-464 стр.
4. Axmedov D.Q, Ishmuxamedov A.E, Jumaev Q.X, Djumaev Z.A. Makroiqtisodiyot. T.: «O'zbekiston yozuvchilar uyushmasining Adabiyot jamg'armasi nashriyoti», 2004. -240 bet.
5. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика; Учебник для вузов. СПб.:Питер, 2009. -350 стр.
6. Djumaev Z.A “Makroiqtisodiyot” fanidan O'quv-uslubiy majmua.-Toshkent: Iqtisodiyot-2010 y. – 598 bet.
7. Ishmuhammedov A.E, Djumayev Z.A, Jumayev Q.X. Makroiqtisodiyot: O'quv qo'llanma. T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. -192 bet.